

פניני מנחת חינוך

גליון 16
פרשת - ראה
שנת : תשע"ז

יו"ל ע"י כולל מנחת חינוך "מנוחת רחל" לע"נ מרת רחל קופמן ע"ה בת יבלחט"א הגרמ"י שפירא שליט"א

תוכן הגליון

שורש ודין - מצות הענקה

האם בעינן כתיבת אזכרות כסדרן [הוכחותו הנפלאה של המנוח"ז]
בקושיית המנוחות זינורך מדוע אין פורדין מעש"ש בזה"ז בירושלים.
האם מהני שאלה בזיכור מעשר שני ?

שורש ודין / מאה תפ"ב

האם בעינן כתיבת אזכרות כסדרן

כתיב [פי"ב פס' ד'] "לא תעשו כן לה' אלוהיכם" וילפינן מפסוק זה שיש איסור למחוק את שם ה', והקשה המנחת חינוך [תל"ז אות ו'] דהנה כל פעם שכותב שם הוי"ה וכותב תחילה י' וה' הרי כתב שם קה שהוא מהשמות שאינם נמוחקים, ואח"כ כשמוסיף ו' אין כאן שם והוי כמחיקת השם, ומדוע מותר לעשות כן, ואף שמוחק לצורך תיקון וכתיבת השם, מ"מ הרי אפשר לעשות בדרך אחרת שיכתוב תחילה הו"ה שאינו שם ואח"כ יוסיף י' ונמצא שלא מחק את השם וואף שבתפילין אינו יכול לעשות כן דבעינן כסדרן מ"מ בספר תורה מדוע לא עבדינן הכין.

ועוד הוסיף להקשות דבמס' נדרים [י' ב'] מבואר שכשמקדיש בהמה לא יאמר לה' קרבן אלא קרבן לה' שמא ימות, ונמצא מוציא שם שמים לבטלה, וכמו כן כאן היה לחז"ל לאסור לכתוב השם כסדר שמא לא יגמור הה"א האחרונה ונמצא שמחק שם ה' שלא לצורך תיקון.

ומכאן קושיא זו הוכיח המנחת חינוך כדעת הגינת ורדים והנודב"י דבעינן לכתחילה כתיבת אזכרות כסדרן גם בספר תורה, ומשום כך לא כתבינן תחילה הו"ה ואח"כ י'.

והוסיף המנ"ח דיש לבאר לפי זה מאי דאיתא בגמ' יומא ל"ח ב' שבן קמצר לא רצה ללמד את מעשה הכתב והזכירוהו משום כך לגנאי, וכתב רש"י שהיה יודע בן קמצר לכתוב את השם בן ד' אותיות בבת אחת, ויש להבין מה מעלה יש בדבר זה, ולהנ"ל מובן מאד שהיה מרויח שני הדברים גם כותב כסדרן, ולא מקדים ההו"ה לי' וגם אינו מוחק את שם ק"ה שכתב בתחילה.

והנה יש לדון בכל מקום דבעינן כסדרן [כגון בתפילין] האם בבת אחת נחשב כסדרן או דבעינן דוקא הראשון ראשון ואחרון אחרון, ובדברי המנ"ח מבואר דחשיב כסדרן, אבל ה"דברי חיים" [חלק ב' י"ד סימן קכ"א] סובר להיפך דבמקום דבעינן כסדרן אינו כשר אם עושה בבת אחת, ולשיטתו הוכיח מהא דבן קמצר שלא כדעת הנודב"י אלא דלא בעינן כסדרן בכתיבת אזכרות, דאם בעי כסדרן לא היה יכול בן קמצר לכתבן בבת אחת. והכלי חמדה [ריש פר' ראה] הביא משו"ת נפש חיה [י"ד סימן פ"א] להקשות על המנחת חינוך דאיך אפשר להחשיב את מעשה בן קמצר כסדרן והרי ישנכותב בב"א נמצא שתחילת האות ה' קדמה בכתיבתה לסוף הי' ונמצא שהקדים המאוחר. ותירץ הכלי חמדה שכל עוד האות אינה כתובה כהלכתה לא נחשבת לאות כלל וכן קמצר היה יודע לסיים כתיבת הכשר ד' האותיות בבת אחת ונמצא שנכתבו כולן בבת אחת והוי כסדרן לדעת המנחת חינוך אמנם כתב שזהו דוחק ויותר נראה דמבן קמצר מוכח דלא בעינן כתיבת אזכרות כסדרן, ועיי"ש שמישב קושיית המנ"ח מדוע לא כתבינן תחילה הו"ה ואח"כ י'.

"הענק תעניק לו מצאנך ומגרנדך ומיקבך אשר ברכך ה' אלוהיך תתן לו" המנחת חינוך [תפ"ב אות ד'] מביא מש"כ רש"י על הפסוק [פרק ט"ו פס' ט"ו] וזכרת כי עבד היית וגו' "והענקתי ושניתי לך מביזות מצרים ומביזות הים אף אתה הענק ושנה לו" וכתב המנח"ח "ואיני מבין מה זה הפירוש ושנה לו" דהיכן מצינו שצריך להעניק שתי פעמים לעבד וכתב "ונראה דהיינו דבר זה דצריך ליתן לו יותר מהשיעור כפי הברכה".

אמנם אכתי צריך ביאור דאין זה שתי הענקות אלא שהתורה צייתה לתת לו כפי הברכה שברכו ה'. [ובשם הגר"ח מטו דהילפותא היא דאף אם העניק וחוזר ומעניק אכתי שם הענקה עליה ונפק"מ שאין בע"ח גובה מזה].

וראיתי לבאר דבר זה על פי מש"כ המשך חכמה כאן דהנה בספרי דרשו "לו ולא ליורשיו" דהיינו שאם העבד מת אין צריך ליתן ההענקה ליורשיו וקשה דבמסכת קידושין [ט"ו א'] איתא דכך סברה הגמ' בהו"א אבל הגמ' מקשה על זה "יורשיו אמאי לא שכיר קרייה רחמנא מה שכיר פעולתו ליורשיו אף האי פעולתו ליורשיו", והגר"א הגיה בגמ' ומחק קושיא זו ולגירסתו גם הגמ' סוברת כהספרי אבל לגי' דידן צריך ביאור במה נחלקו הבבלי והספרי.

והמלבי"ם כתב לבאר דהנה נסתפק המשנה למלך [עבדים פ"ג הי"ד] אם הענקה ענינה היא צדקה שחייבה תורה לתת לעבד או שהוא בגדר שכר פעולה ונפק"מ אם נכסי האדון משועבדים להענקה, [לשי' הרשב"א דעל צדקה אין יורדין לנכסין] וביאר המלבי"ם שבזה נחלקו הספרי והבבלי דהבבלי סבר דמהקרא ד"כי משנה שכר שכיר" ילפי' דגדר הענקה הוא שכר פעולה נוסף על מה ששילם האדון כשקנה אותו, ואילו הספרי סבר דגדרו הוא מצות צדקה ורק לעבד עצמו ואין בזה ירושה.

וכתב המשך חכמה דהנה איתא בגמ' [י"ז ב'] "הענק תעניק לו וגו' כאשר ברכך יכול נתברך הבית בגללו מעניקים לו לא נתברך הבית בגללו אין מעניקים לו ת"ל הענק תעניק לו מכל מקום א"כ למה נאמר אשר ברכך הכל לפי ברכה תן לו" וביאר המש"ח דנאמרו כאן שני חיובי הענקה א. השעור הפחות של שלושים שקלין שזה חייב אפי' בלא נתברך הבית בגללו. ב. אשר ברכך - לפי הברכה תן לו וזה באופן שנתברך הבית בגללו. וחלוקים בגדרם דהחיוב הא' הוא מדין צדקה ואפי' באופן שלא נתברך הבית דהיינו שהפועל לא עבד מעבר למה שצריך, והב' כשנתברך הבית בגללו צריך לתת לו מדין שכר פעולה לפי הברכה שהביא הפועל, ויש לומר דהספרי איירי בעיקר ההענקה שזה מדין צדקה וזה אינו חייב ליורשיו, והש"ס איירי באופן שנתברך הבית בגללו שצריך לתת לו יותר מדין שכר פעולה וזה צריך ליתן גם ליורשיו.

וביארנו בזה דאיכא תרי קראי בטעם חיוב הענקה בתחילה כתוב [דברים ט"ו ט"ו] הטעם "וזכרת כי עבד היית וגו'" ולאחר מכן כתוב "כי משנה שכר שכיר עבדך" וביארנו המפרשים [עי' רשב"ם וספורטן] דפסוק זה איירי לגבי הענקה ולדברי המשך חכמה א"ש דעיקר הענקה הוא משום וזכרת כי עבד היית דהיינו משום רחמים על העבד וכדברי החינוך במצוה זו, אבל באופן שנתברך הבית משום שעבד יותר טוב, בזה צייתה התורה משום שכר פעולה לתת לו לפי הברכה וזהו "כי משנה שכר שכיר עבדך".

ובזה מיושבים דברי רש"י שבאמת יש כאן שתי הענקות שצריך לתת לו קודם את עיקר החיוב, ובאופן שנתברך הבית בגללו צריך להוסיף לו משום שכר פעולה ושני דיני הענקה הם וזהו הענק ושנה לו.

